

УДК 37.01

Любов ІВАНОВА, доцент кафедри професійної освіти та інноваційних технологій ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"

ПЕРСОНАЛІ В ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ АРТЕКІВСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНА

Lyubov IVANOVA, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Professional Education and Innovative Technologies, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

PERSONS IN THE HISTORY OF FORMATION AND DEVELOPMENT ARTEK'S PEDAGOGY AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON

Стаття присвячена спеціальному напрямку позашкільної освіти – артеківській педагогіці як соціокультурному феномену. Простежена роль педагогічних і медичних фахівців протягом 1925–2017 років в історії розвитку освітньо-виховної системи "Артека". Здійснено аналіз процесу формування, розвитку і впровадження педагогічних ідей, технологій, методик, форм роботи в соціокультурному середовищі дитячого закладу "Артек". Автор трактує поняття "артеківська педагогіка" як систему співпраці, що покликана розвивати особистість дитини і наставника у спільній діяльності на гуманістичних принципах співдружності, співучасті, співтворчості, співуправління через специфіку змісту в конкретних формах і технологіях педагогічної діяльності. Зазначено, що процес формування й розвиток артеківської педагогіки відображає історію країни і дитячого руху, розкрито основні аспекти, напрями освітньо-виховної діяльності всесвітньо відомого дитячого центру за 92 роки його існування.

Подано результати проведеного психолого-педагогічного дослідження щодо особливостей формування й розвитку тимчасового дитячого об'єднання (ТДО) в умовах подієвого простору МДЦ "Артек"; виявлено специфіку формування ТДО в сучасних соціально-економічних умовах, якісні зміни змісту періодів і темп формування дитячого об'єднання. Простежується, що сьогодні дитяча група розвивається якісно інакше і з нерівномірною інтенсивністю. Обґрунтовано запровадження в практику роботи дитячих закладів оздоровлення та відпо-

чинку терміна "модус". Дано авторське визначення поняття "соціальний інтенсив" – мобільна, гнучка форма педагогічної роботи, що забезпечує дітям цілеспрямовану трансляцію соціального досвіду у відкритому соціальному середовищі.

Ключові слова: артеківська педагогіка, освітньо-виховна система "Артека", соціальний інтенсив, модус.

Key words: Artek pedagogy, educational and educational system "Artek", social intensity, modus.

Мета: висвітлити постаті особистостей, котрі стояли біля витоків і розвитку артеківської педагогіки як соціокультурного феномена; увести в науковий простір позашкільної освіти поняття "артеківська педагогіка", "соціальний інтенсив", "модус".

Постановка проблеми в загальному вигляді. Серед закладів дитячого оздоровлення та відпочинку України "Артек" був і залишається унікальним.

Історія становлення, суть і зміст артеківської педагогіки збагачують й урізноманітнюють сферу позашкільної освіти. Виконуючи широкий спектр оздоровчо-виховних завдань, за 92 роки своєї історії педагоги "Артека" створили оригінальну освітньо-виховну систему, збереження й розвиток кращих зразків якої сьогодні актуальні й набувають соціальної значущості та перспективності як ресурсу патріотичного виховання, розвитку творчого потенціалу, соціального та емоційного інтелекту дітей. Постаті особистостей, які стояли біля витоків освітньо-виховної системи табору, їхні ідеї, погляди, концепції науковців-практиків, котрі досліджували педагогічну систему такого унікального явища, як "Артек", відкривають нові грані, новий

зміст, нові цінності досліджень артеківської педагогіки як соціокультурного феномена.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми свідчить про зацікавлення вчених артеківською тематикою. Л. Гейхман, Н. Дем'яненко, С. Єрохін, Л. Іванова, Н. Іванова, В. Ісаєв, Л. Кленевська, А. Мурашова, Л. Ніколаєв, Є. Рибінський, Г. Рязанова, М. Сидоренко, О. Сорочинська, Р. Теплякова, А. Трофімюк та ін. розкривають організаційно-методичні, психолого-педагогічні засади освітньо-виховної системи "Артека", досліджують процес професійної підготовки педагогів-організаторів, вплив артеківської педагогіки на формування і розвиток тимчасового дитячого об'єднання, особистості артеківця.

Виявлено, що практично не вивчена проблема персоналій, не визначена їхня роль у становленні артеківської педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історико-педагогічний аналіз освітньо-виховної системи "Артека" дає підстави вважати, що поняття "артеківська педагогіка" увійшло у практику роботи з 1980-х років [1; 3; 4; 6; 7; 8; 9; 10; 11]. Артеківська педагогіка - система співпраці, що покликана розвивати особистість дитини і наставника у спільній діяльності на гуманістичних принципах співдружності, співучасті, співтворчості, співуправління через специфіку змісту в конкретних формах і технологіях педагогічної діяльності (авторське тлумачення).

Добираючи персоналії, ми віддаємо перевагу педагогам з яскравим життєвим шляхом та значним педагогічним доробком у досліджуваній нами сфері, тим представникам артеківської педагогіки, котрі зробили помітний внесок у

збереження і розвиток артеківської педагогіки в пострадянський період.

Засновником "Артека" є Соловйов Зіновій Петрович (1876–1928). У 1919–1928 роках він був головою російського Товариства Червоного Хреста і опікувався питаннями допомоги голодуючим після громадянської війни. Створена ним "Служба здоров'я юних піонерів" організувала масові профілактичні огляди дітей, вела диспансеризацію ослаблених дітей, а хворих направляла на лікування. У 1923 році професор З. Соловйов очолює кафедру соціальної гігієни ІІ Московського державного університету. Він розглядав людський організм не тільки в біологічному, а й в соціальному аспектах. Мріяв про створення дитячих оздоровниць біля моря, які стали б школою здоров'я дітей. 1924 р. після довгих пошуків зупинив свій вибір на урочищі Артек на узбережжі Чорного моря біля гори Аю-Даг. Одразу ж урахував всі вигоди його розташування: великий майданчик на березі моря, захищеність горами від північних вітрів, велика самотність – усе це ніби спеціально було пристосоване для дитячого оздоровлення [11].

16 червня 1925 року в урочищі Артек розпочав свою діяльність табір-санаторій, який згодом отримав назву "Артек". На посаду директора установи і одночасно головного лікаря Зіновій Петрович запросив Федора Шишмарьова (1879–1941), котрий мав досвід роботи з дітьми. Вони науково обґрунтували засади оздоровчої, профілактичної, навчально-виховної діяльності установи нового типу – табору-санаторію. Функції підтримки, профілактики, реабілітації здоров'я дітей поєднувалися з виховною і реалізовувалися через походи, екскурсії, спорт, санітарно-гігієнічні процедури, трудові десанти, вечірні багаття, зустрічі з цікавими особистостями тощо.

У перші роки в табір діти приїжджали зі своїми вчителями, вони й працювали вожатими, проводили консультації у школі, тобто в "Артек" везли досвід з усієї країни. З 1927 р. табір почав працювати цілорічно, з постійним штатом педагогів. Вони захоплювали дітей цікавою колективною діяльністю, у найбільш буденні справи "Артека" вноситься романтика. Колективна підготовка заходів об'єднувала, сприяла інтенсивному нарощуванню творчого потенціалу кожного.

На думку доктора педагогічних наук, професора (вожаті 70-х років) Сорочинської Олени Миколаївни (1952–2014), у передвоєнні роки в "Артеку" була закладена система гармонійного

поєднання лікування, оздоровлення та виховання дітей. Науковець обґрунтувала методологічні засади даного підходу, розкрила доцільність профільних загонів, що значно підвищувало значущість гри, пошук цікавого змісту і форм роботи [13, 90–101]. Справжнім "ренесансом" педагогічної діяльності, як вважає дослідниця, був період 1958–1975 років. "Артек" визначав випереджальну лінію розвитку виховної діяльності.

Яскрава індивідуальність О. Сорочинської багато років привертає увагу практиків таборування. Це обумовлено прагненням проникнути в сутність її бачення вирішення проблем у позашкільній освіті. Потужний науковий спадок Олени Миколаївни не втрачає актуальності і сьогодні.

На початку 1970-х років в "Артеку" впроваджувалася методика колективно-творчої діяльності (КТД) І. П. Іванова, головна ідея якої – насиченість життя творчими подіями, виховання особистості через колектив. Кленевська Лія Костянтинівна (вожата, начальник табору 1964–1975 років) у кандидатському дослідженні "Особливості процесу формування дитячого колективу в піонерському таборі" (1974) розкрила теорію розвитку тимчасового дитячого колективу в умовах "Артека" на засадах колективно-творчої діяльності І. П. Іванова. Виділено періоди зміни: підготовчий, організаційний, основний, заключний, і кожний із своїми завданнями. Згуртований колектив дітей науковець визначає як ефективний і якісний результат освітньо-виховної системи "Артека" [7].

Докорінно змінюється і практика підготовки вожатих в "Артеку" (на базі табору в 1965–1991 роках існувала "Школа піонерських працівників" (ШПП), де кожного року за направленнями республіканських, крайових організацій відряджались на навчання і 2 роки роботи в "Артеку" 100–120 кращих піонервожатих, вожатих-виробничників і вчителів шкіл країни), якою в 1975 році керувала Кленевська Л. К. Вона запровадила практику використання КТД в умовах цілорічної роботи з тимчасовим дитячим колективом (ТДК).

1976–1983 років ШПП очолювала Кручина Тамара Генріхівна (1945–2005), котра працювала в "Артеку" в 1966–2005 роках піонервожатою, методистом, учителем історії, керівником науково-методичної лабораторії, завідувачем сектора перепідготовки педагогічних кадрів. Вона продовжила традицію організації життєдіяльності у ШПП на принципах існування дитячих загонів,

період навчання у школі порівнювалася до зміни в таборі. Це був ефективний спосіб пізнання вожатими методу заурення процесу зсередини, тобто підготовка піонерських працівників мала практичну спрямованість. Для багатьох поколінь вожатих Т. Кручина була вчителем, наставником. Розроблені нею проекти, програми професійної підготовки і перепідготовки, курсів підвищення професійної майстерності впроваджувалися роками; адаптовані, вони й сьогодні реалізуються в таборах "Артека".

У дослідженні "Педагогічні проблеми діяльності таборів цілорічного типу" (1977) Рибінський Євгеній Михайлович (1934–2003), директор "Артека" 1968–1979 років, доводить, що педагогічна система табору виступає фактором розвитку колективу і створює передумови для вдосконалення особистості дитини. До 55-річного ювілею "Артека" Є. Рибінський видав книгу "Все найкраще – дітям", де узагальнює багатий досвід, накопичений педагогічним колективом "Артека" щодо виховання дітей [10]. На прикладі різноманітних КТД він розкриває, аналізує життєдіяльність одного з численних загонів табору протягом 40-денної зміни. У 1980 році дослідник у співавторстві з Тамарою Василівною Говорун, артеківською вожатою, методистом 1970-х років (нині доктор психологічних наук, професор Інституту психології ім. Г. С. Костюка) і Л. Кленевською видав ще одну книгу – навчально-методичний посібник "Підліток у піонерському таборі" (Організація і форми роботи в піонерському таборі "Артек") [9].

На наш погляд, артеківська педагогіка збагатилася даними працями як суттєвим доробком щодо виховання дітей у короткочасному дитячому колективі і специфіки програмно-методичного забезпечення підготовки піонерських вожатих у системі позашкільної освіти за радянських часів.

Ціннісними засадами освітньо-виховної діяльності "Артека" у 1980-ті роки слугували: вірність ідеям партії, активна життєва позиція, колективізм, інтернаціоналізм, однозначність, але все ж переважав гуманістичний підхід. Культивувалася творчість через взаємопроникнення національних культур, пріоритет духовного розвитку дітей; надавалася можливість демократичних виборів органів дитячого самоврядування, виховання культури здоров'я і соціальної культури.

Програма Васильєва Євгенія Олександровича (1935–2003) "Радість нооферного шляху" розроблена в такому ж

руслі [14, 48–54]. Ідея програми – створення умов, що стверджують у житті дітей ідеали добра, краси, духовної і фізичної досконалості. Педагог-просвітитель, режисер, 48 років життя він присвятив "Артеку". Ветеран "Артека", нагороджений Орденом Трудового Червоного Прапора, заслужений наставник молоді України, заслужений працівник культури АР Крим. Унікальність особистості, значний внесок у педагогіку співпраці дають право віднести Є. Васильєва до когорти видатних педагогів дитячого руху. На його честь у квітні 2007 року малій планеті (12979) присвоєно ім'я "EVALVASILEV".

За В. Вернадським (ідея ноосфери – "царство розуму" на Землі), при усвідомленні свого місця в ноосфері люди здатні перетворювати всесвіт. Доктор історичних наук, професор, вожатий "Артека" 1970–1980-х років Зверев В. О. стверджує, що "У грі "Йдемо в Ноосферу" артеківців навчали через самопізнання відшукати всесвіт у собі, залучали до роздумів про культуру. Вони пропонували свої ідеї щодо спасіння природи і людства. В іграх діти розкривали найкращі свої здібності, риси, приміряли на себе різні соціальні ролі" [14, 110].

Понад півстоліття працює в "Артеку" Рат Генріх Едуардович, вожатий, лікар, заступник головного лікаря, завідувач медичного пункту. Ветеран "Артека", почесний донор СРСР, двічі почесний донор України, нагороджений почесним знаком Червоного Хреста України, орденом "Знак Пошани", заслужений лікар України. Г. Рат безоплатно здав кров близько 200 разів. За його ініціативи 1973 року відкритий центр безоплатного донорства. Активний організатор, учасник оздоровчо-виховного процесу, Генріх Едуардович сприяв урізноманітненню діяльності широкимасштабними акціями, заходами, присвяченими проблемам гуманізму, милосердя і здоров'я, зокрема, змаганням санітарних постів, програми юних санітаркторів, клуби "Милосердя", "Гуманізм", "Юний медик". Згодом була впроваджена "Програма співробітництва" і такі її акції, як: "Діти Гіппократа", "Орден дитячого милосердя", "Будинок без самотності", акції для інвалідів, ветеранів Другої світової війни; налагоджена міжнародна співпраця за програмою "Молоді вчителі здоров'я" тощо [8, 26–33].

Г. Рат досліджував проблеми медико-педагогічної реабілітації в "Артеку", яку пройшли за 1986–1995 роки більше 50000 дітей з діагнозом "синдром Чор-

нобиля". На базі створеного спільно з Червоним Хрестом "Центру здоров'я" розроблено 18 оригінальних навчальних програм щодо прищеплювання артеківцям знань і практичних навичок здорового способу життя. У 1994 році в Києві на конкурсі творчих програм соціальних центрів вони були визнані кращими в Україні.

Історію табору, роль артеківських традицій у згуртуванні колективу вивчав Свистов Володимир Тихонович (1922–2003). У 1945 році він прибув з Харкова на відновлення "Артека", працював вожатим, начальником табору, керівником методичного відділу. Заснував музеї – історії "Артека" (1950) і З. П. Соловйова (1955); автор книг "Є містечко в Криму. Нариси про "Артек" (1961), "Артек – за роком рік. Літопис Міжнародного дитячого центру (1995) [11]; опублікував близько 80-ти статей про "Артек". Нагороджений медаллю ім. А. С. Макаренка, заслужений працівник культури України.

Артеківські звичаї з покоління в покоління передаються педагогами табору. В. Свистов наголошував, що силу традицій важко перебільшити, оскільки ніщо так не згуртовує, не об'єднує колектив, як яскрава традиція. В "Артеку" започатковано чимало з них: покладання гірлянди слави до пам'ятників загиблим у Другій світовій війні, пляшкова пошта (у міжнародні зміни діти писали заклики до миру людям планети, закорковували їх у пляшки і запускали в нейтральних водах Чорного моря), "жива" вуглинка з першого багаття тощо. Корисна, красива традиція, обов'язкова для виконання всіма, стає внутрішнім колективним законом, вона надає колективу певні риси, об'єднує його.

З 1991 року, після реорганізації, табір став Міжнародним дитячим центром "Артек". Починається період демократичних реформ. На чолі з його директором Сидоренком Михайлом Михайловичем у 1997 році розроблена Програма розвитку МДЦ "Артек" і системи дитячих таборів України. У практику педагогічної діяльності вводиться поняття "соціокультурний простір Артека", що означає реальну взаємодію соціального оточення з культурними предметами, явищами і процесами, у результаті якої створюються умови для навчання і розвитку дорослих та пізнавальної, практичної і комунікативної діяльності, навчання, виховання та розвитку дітей (авторське тлумачення).

Сидоренко М. М. (1950–2002) – кандидат педагогічних наук, член НАПН України, член Національної ради з пи-

тань молодіжної політики при Президенті України. Його педагогічна діяльність розвивалася в сучасній Україні. 1998 року захистив кандидатську дисертацію "Організаційно-педагогічні основи функціонування Міжнародного дитячого центру "Артек" [12]. Ініціював створення Всеукраїнської благодійної організації дитячих таборів "Лелека". У 1997–2003 роках упроваджені інноваційні проекти: міжнародний дитячий кінофестиваль "Артек", фестивалі "Артеківські зорі", "Наша Земля – Україна", міжнародний конкурс педагогів, створено міжнародну організацію "Освіта без кордонів" тощо. Таким чином, проявилися основні риси характеру М. Сидоренка – перспективне мислення, наполегливість, масштабність, наукова компетентність, талант керівника. Відзначений нагородами: медалі "За трудову доблесть", орден "За заслуги II ступеня", заслужений працівник освіти АР Крим.

Одним із співавторів Програми розвитку МДЦ "Артек" був Вагнер Володимир Карлович (1955–2000), вожатий, методист, помічник директора з інноваційних програм, головний режисер, сценарист, автор пісень про "Артек", заслужений діяч мистецтв АР Крим. Він збагатив артеківську педагогіку креативними ідеями, інноваційними формами роботи. Дитячий кінофестиваль став незмінною візитною карткою табору саме завдяки таланту В. Вагнера.

Більше 30-ти років (1965–1998) Васильєва Світлана Андріївна (1944–1998), старша вожата, начальник табору, вивчала передовий вітчизняний і зарубіжний педагогічний досвід, експериментально досліджувала методи, форми і зміст артеківської педагогіки. У роботі "Табір творчості та гри" (1986) розкрито періодизація динаміки розвитку колективу, логіка розвитку взаємин у тимчасовому дитячому об'єднанні [1]. Праця відразу стала педагогічним бестселером, положення якого і сьогодні використовують в "Артеку". Нагороджена орденом Дружби народів, заслужений працівник освіти України.

За С. Васильєвою, динаміка розвитку колективу може бути представлена таким чином: організаційний (адаптаційний) період; період ділової співпраці як фундамент для розвитку взаємин у колективі; період прихованих внутрішніх конфліктів, конфлікт перспектив; період морально-вольової напруги, пов'язаний із спільною діяльністю; період творчого союзу; період міжколективних зв'язків; період ідейної єдності; період гуманістичних відносин; період, коли загін стає референтною групою; період ціннісно-орі-

ентаційної єдності та інтеріоризації колективних цінностей; заключний період; післядія.

У 2009–2013 роках науково-методичним відділом МДЦ "Артек" (керівник Л. Іванова, фахівці Л. Коливушко, Ю. Сауленко, Е. Світлична, М. Цюпка) проведена низка психолого-педагогічних досліджень. Теоретичною основою пілотної розвідки "Особливості формування тимчасового дитячого об'єднання в умовах подієвого простору МДЦ "Артек" послужила періодизація динаміки розвитку колективу артеківського загону за Васильєвою С. А. В експерименті взяли участь 265 підлітків 13–16 років. Протягом табірної зміни (21 день) вони щодня оцінювали емоційний стан групи. У кінці кожного триденного відрізка зміни, тобто шість раз, нами вивчалися психологічна атмосфера в загоні, образ групи в уявленнях дітей і соціометричні характеристики загону із застосуванням методики оцінки психологічної атмосфери в колективі (А. Фідлер), "Соціометрія" (Дж. Морено), методики вивчення стадій розвитку колективу і "кольоропис" (А. Лутошкін). Для оцінки достовірності зсуву значень досліджуваних показників використовувався Т-критерій Вілкоксона.

За результатами дослідження з'ясовано специфіку формування ТДО в сучасних соціально-економічних умовах, якісні зміни змісту періодів і темп формування дитячого об'єднання. Простежується, що сьогодні дитяча група розвивається якісно інакше і з нерівномірною інтенсивністю. Виявлені нами тенденції не повною мірою вкладаються у зміст звичних термінів "період", "етап". Ми взяли на себе сміливість увести в понятійний апарат артеківської педагогіки, на перший погляд, маловідомий термін "модус" (лат. *modus* – міра, спосіб, образ) – поняття, що позначає властивість предмета, притаманну йому тільки в деяких станах і залежну від оточення предмета і тих зв'язків, у яких він знаходиться. У контексті нашого дослідження модус визначили як якісну характеристику дитячої групи в конкретний момент часу. Протягом зміни група послідовно й логічно переходить від одного модусу до іншого. Виявлені нами модуси можна охарактеризувати наступним чином: 1-й модус – утворення колективного суб'єкта (ідентифікація, утворення єдності). За часом модус збігається з тривалістю організаційного періоду зміни. 2-й модус – самоздійснення колективного суб'єкта (стабільний розвиток, тенденції колективної самосвідомості). За часом модус збігається з тривалістю ос-

новного періоду зміни. 3-й модус – оформлення колективного суб'єкта через групу саморефлексію і відповідальність кожного учасника тимчасового дитячого об'єднання. Усі три модуси утворюють завершену цілісність. Тобто, логіка розвитку ТДО укладена в єдиний механізм і характеризується завершеністю.

Отримані дані вказують, що основні риси колективу загін має вже до кінця організаційного періоду (засвоєння дітьми зразків культури "Артека", моделі дитячо-дорослих взаємин, норм поведінки; наявність єдиної значущої мети і спільної діяльності для її досягнення). Загін набуває досвіду роботи в конкретних коротких за часом подіях, практично через кілька днів зміни кожен загін вже унікальний і має своє обличчя. Виявлено, що визначені в організаційний період тенденції мають стабільний розвиток в основний період зміни, оформляються в кінці зміни в самосвідомість колективу, орієнтацію на самовдосконалення. Дружба, взаєморозуміння, співпраця – невід'ємні характеристики взаємин у загоні. До заключного періоду зростає ступінь відповідальності кожного не тільки за себе, але і за весь колектив.

Звичайно, ми можемо лише побічно простежити відбиття феномена "Артека" у світогляді дітей багатьох країн світу через зміст рефлексії пережитих ними змістовно творчих подій за зміну. Зрозуміло, що формування стійких особистісних якостей здійснюється далеко не за 21 день зміни, але основи для цього успішно закладаються в "Артеку". І відтермінований вплив "Артека", або артеківська післядія, яскраво проявляється через багато років, а може бути, й десятиліть. Тобто вплив "Артека" на розвиток особистості дитини і дорослого не пов'язаний з часом, це подія без кордонів.

До 85-річчя табору Л. Іванова, М. Козлова, О. Сорочинська підготували книгу "Світ під назвою Артек", де зібрані роботи 83-х авторів – вожатих, котрі будучи вже науковцями, аналізуючи освітньо-виховну діяльність "Артека" і різні періоди його розвитку, намагаються розкрити сутність артеківської педагогіки [8]. Так, В. Ісаєв, доктор філософських наук, професор, вважає, що "в Артеку стихійно здійснювалася сакральна педагогіка, яка формувала духовну, кажучи мовою Біблії, внутрішню людину, і готувала її до творчої участі в культурному житті країни" [8, 12]. Н. Іванова, доктор психології, наголошує, що тимчасовість існування колективу – це можливість задуматися над найсуттєвішим у житті, в умовах підтримки подолати самого себе, знайти власну позицію. Філо-

софія екзистенціалізму та екзистенціальна педагогіка дають розуміння сенсів артеківської педагогіки. Науковець упевнена, що "Незворотні завершення деяких життєвих подій змушують людину зібратися і з толком використовувати час життя. ... в Артеку підліток включається в процес віднаходження себе, беручись за те, що не наважувався робити раніше, пробує нове, експериментує, тим більше, що все це вітається. Фактично підліток проходить в Артеку шлях екзистенційного дорослішання" [8, 16]. М. Козлова, методолог, поет, член Асоціації українських письменників наголошує: "Артек, як величезна сонячна батарея, від якої можна зарядитися. Це велика творча лабораторія, де радість колективної та індивідуальної творчості сконцентрована і заряджає навіть найспокійнішу і раціональну людину" [8, 332]. Л. Гейхман, доктор педагогічних наук, професор пише: "Педагогічна практика Артека вражає, оскільки вона випереджала і теорію, і свій час, а сутнісний аналіз її положень показує, що вона збігається по духу і сенсу з гуманістичними, особистісно орієнтованими і творчими пошуками сучасної педагогічної науки" [8, 22]. Н. Дем'яненко, доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова (артеківка 1980-х років) провідними засадами освітньо-виховної системи табору визначає дитиноцентризм, природо- і культуровідповідність, особистісно-соціальне виховання, суб'єктні взаємини "дорослий – дитина" [5]. "Артек один із небагатьох виховних інститутів, який створив власну педагогіку – педагогіку співбуття, підтримки, співтворчості. Артеківська педагогіка стала надбанням науки і практики, впливає на розвиток інноваційних процесів у вихованні та оздоровленні дітей" [6, 6].

Тенденції розвитку артеківської педагогіки на сучасному етапі знайшли логічне продовження у створеному 2014 року приватному дитячому закладі оздоровлення та відпочинку "Артек-Буковель" за участю О. Андруневич, А. Довженка, Л. Іванової, В. Ігнатова, О. Ілікчієвої, М. Козлової, О. Лади, Н. Пилипенко, А. Проїдакова, А. Салій, Е. Світличної, У. Скляренко, Є. Ситника, А. Тимошенко, Ю. Табачка, О. Чучі, Е. Хайрлаєва, І. Хмельницької та інших.

За 2014–2017 роки артеківська педагогіка поповнилася інноваційними технологіями, формами і змістом роботи. Результати діяльності за 2014–2017 роки не вписувалися в жодну прийнятну в позашкільній освіті модель; ми не знайшли поняття, яке характеризувало б наші на-

працювання. У контексті організаційно-змістовних і рекреаційних умов існування закладу вважаємо доцільним ввести термін "соціальний інтенсив" – мобільна, гнучка форма педагогічної роботи, що забезпечує дітям цілеспрямовану трансляцію соціального досвіду у відкритому соціальному середовищі (авторське тлумачення). Без звичної огороженої території табору (при цілодобовій охороні трьох рівнів) усе, як у житті, але організаційно і змістовно діти занурені в "інший світ".

С. Кузьміна, доктор філософських наук, директор Інституту філології та журналістики Таврійського національного університету ім. В. Вернадського так оцінює діяльність табору "Артек-Буковель": "Особисто я бачу дві ідеї, успішно реалізовані у сучасному "Артеці". Перша – це постійне прагнення допомогти кожній дитині знайти у собі творче начало і навчитися відкриватись світові своїми найкращими сторонами. І друга – це ствердження гуманних і моральних цінностей у людських стосунках і спільній діяльності, подолання соціальної апатії. І нехай "Артек" сьогодні мусив змінити місце перебування. Суттєво, що вдалось відновити команду справжніх артеківських професіоналів – молодих, енергійних, небайдужих і творчих людей, готових віддано працювати для майбутнього України, здатних зберегти і розвинути артеківську педагогіку, яка, цілком можливо, колись буде визнана нашим національним надбанням" [3, 11].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Сутнісний аналіз артеківської педагогіки, її основних положень доводить, що біля витоків "Артека" й подальшого його розвитку стояли педагогі, медики, котрим вдалося створити універсальну модель, що ввібрала в себе ідеї гуманістичної педагогіки, фундаментальні засади педагогіки підтримки й екзистенціальної педагогіки. Як соціокультурний феномен артеківська педагогіка збагачує особистість дитини шляхом участі в подіях, що задовольняють її індивідуальні запити, сприяють набуттю нею практичних умінь і навичок, актуалізують потенційну здатність до творчості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні методичної системи професійної підготовки педагогів-організаторів до роботи в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку на

гуманістичних засадах артеківської педагогіки.

LITERATURE

1. *Vasilyeva S.* The camp of creativity and game (the logic of the development of relations in the temporary children's association) / S. Vasiliev // World under the name Artek / sost. Cand. ped Sciences L. A. Ivanov; scientific Ed. Dr. Ped. Sciences, prof. E. N. Sorochinskaya. – Kharkiv: "NTMT" Publishing House, 2010. – S. 48–68.

2. *Ivanova L.* Artek-Bukovel: Step by Step / Lyubov Ivanov. – Ivano-Frankivsk: Folio, 2017. – 176 s.

3. The world under the name Artek / Sost. Cand. ped Sciences L. A. Ivanov; scientific Ed. Dr. Ped. Sciences, prof. E. N. Sorochinskaya. – Kharkov: Publishing House "NTMT", 2010. – 396 s.

4. *Whistles V. T.* Artek – year after year ... Chronicle of the International Children's Center / Whistles V. T. – Zaporozhye: Bereginya, 1995. – 378 s.

5. *Sidorenko M. M.* Organizational and Pedagogical Foundations of the Functioning of the International Children's Center "Artek": Diss. ...Candidate ped Sciences: 13.00.01 / Sidorenko MM – K.: Institute of Pedagogical Sciences of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – 1998. – 140 s.

6. *Our Artek / Author-author L.A. Ivanova, Cand. ped sciences.* – Ivano-Frankivsk: NAIR. – 364 s.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. *Васильєва С.* Лагерь творчества и игры (логика развития отношений во временном детском объединении) / С. Васильєва // Мир под названием Артек / сост. канд. пед. наук Л. А. Иванова; науч. ред. д-р пед. наук, проф. Е. Н. Сорочинская. – Харьков: Издательство "НТМТ", 2010. – С. 48–68.

2. *Джус О.* Національно-патріотичне виховання дітей і молоді в українській діаспорі: досвід, спроба переосмислення / О. Джус // Наука і освіта. – 2016. – № 10. – С. 76–81.

3. *Иванова Л.* Артек-Буковель: шаг за шагом / Любовь Иванова. – Ивано-Франковск: Фолиант, 2017. – 176 с.

4. *Иванова Л. А.* Виховне середовище дитячого табору (приклад Міжнародного дитячого табору "Артек") / Л. А. Иванова // Наукові записки. – Серія "Психологія і педагогіка". – Острог, 2002. – Вип.

3. – С. 253–261.

5. *Иванова Л. А.* К вопросу о философии артековского уклада жизнедеятельности / Л. А. Иванова // Актуальные проблемы современной науки в 21 веке : сб. материалов 3-й междунар. науч.-практ. конф., 28 дек. 2013 г. – Махачкала : ООО "Апробация", 2013. – С. 122–123.

6. *Дем'яненко Н.* Міжнародна діяльність "Артеку" в контексті світової освітньої інтеграції (1925–2013 pp.) / Н. Дем'яненко // Наш Артек / Автор-сост. Л. А. Иванова. – Ивано-Франковск : НАИР. – С. 25–28.

7. *Кленевская Л. К.* Особенности процесса формирования детского коллектива в пионерском лагере (на опыте работы Всесоюзного пионерского лагеря "Артек"): автореф. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00. 01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Л. К. Кленевская. – М., 1974. – 32 [1] с.

8. Мир под названием Артек / [сост. канд. пед. наук Л. А. Иванова; науч. ред. д-р пед. наук, проф. Е. Н. Сорочинская]. – Харьков : Издательство "НТМТ", 2010. – 396 с.

9. Подросток в пионерском лагере [орг. и формы воспит. работы в пионер. лагере "Артек" им. В. И. Ленина] / Т. В. Говорун, Л. К. Кленевская, Е. М. Рыбинский. – К.: "Знание", 1980. – 47 с.

10. *Рыбинский Е. М.* Все лучшее – детям. / Рыбинский Е. М. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 175 с.

11. *Свистов В. Т.* Артек – за годом год... Летопись Международного Детского Центра / Свистов В. Т. – Запорожье : Берегиня, 1995. – 378 с.

12. *Сидоренко М. М.* Організаційно-педагогічні основи функціонування Міжнародного дитячого центру "Артек": дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Сидоренко М. М. – К.: Інститут педагогіки АПН України, - 1998. – 140 с.

13. *Сорочинская Е.* Особенности формирования нового педагогического мышления педагогов Артека / Е. Сорочинская // Мир под названием Артек / [сост. канд. пед. наук Л.А. Иванова; науч. ред. д-р пед. наук, проф. Е.Н. Сорочинская]. – Харьков : Издательство "НТМТ", 2010. – С. 90–101.

14. Наш Артек / [автор-составитель Л. А. Иванова]. – Ивано-Франковск : НАИР. – 364 с.

Стаття надійшла 25.01.2018 р.